

Bureaus voor ontmoeting met moslims

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers bvoers@rkk.nl

Postbus 13049 3507 LA Utrecht. tel. (+31)030-236936

Rooms Katholieke Kerk in België: ROMC Kerkwerk Multicultureel

Samenleven, Huidevetterstr. 165, B10000 Brussel tel+3225028101

Protestantse Kerk in Nederland: Jan Post- Hospers, Postbus 8506,

RM Utrecht, tel 3503 tel (+31)030-8801880

Redactie

Alper Alasag

Ton Crijnen

Hans Haafkens

Simon Lambregs simon.lambregs@skynet.be

Nico Landman

Berry van Oers (kernredactie)

Piet Reesink (eindredactie) reesink@hetnet.nl

Gé Speelman

Esther Struikmans (kernredactie)

Abonnementen 2015

binnenland: 19.95 euro

buitenland : 25,25 euro

Losse nummers: 5,75

plus porti

Lay-out: P. Reesink

Website: www.begripmoslimschristenen.jouwweb.nl

Abonnementen worden telkens verlengd met het volgend kalenderjaar als opzegging niet heeft plaatsgevonden. Opzegging dient in het voorgaande jaar vóór 1 november te zijn geschied.

Administratie, abonnementen, nabestellingen Secretariaat

RK kerkgenootschap in Nederland, Financiële administratie, Postbus

90.189, 4800 RN Breda secretariaat@bisdombreda.nl

Voor overname van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

Dit nummer gaat over enkele interreligieuze c. q. interlevensbeschouwelijke verbanden, lokaal en internationaal. De voorzitters van raden van kerken en platforms beantwoorden vragen over hun persoonlijke betrokkenheid bij de dialoog en die van hun organisatie. Hier en daar kan men tussen de regels door lezen dat sommige verbanden aan een nieuwe bezieling toe zijn. Dit kan niet gezegd worden van de voorzitters. Dezen zijn nog steeds enthousiast en overtuigd van de noodzaak van de interreligieuze en/of interlevensbeschouwelijke dialoog.

Onder 'Boeken' vindt u een recensie van een nieuwe vertaling van de Koran.

Leerhuis, Michael Fitzgerald	bl. 2
Voorwoord, Alper Alasag	bl. 9
Roravolere, N. van Scheijndel	bl. 13
A'damse Raad voor Religies en Levensbeschouwingen, M. Rep	bl. 17
Religies voor Vrede en WCRP, M. Ates-Snijdewind	bl. 20
In vrijheid verbonden, I. Bakker	bl. 24
Van Stem in de Stad naar NLS, E. Spronck	bl. 31
Nabeschuwing, A. Alasag	bl. 36
Boeken	bl. 37
Van her en der	bl. 42
Links	bl. 45

Leerhuis

Is een dialoog met de Islam mogelijk in het licht van de conflicten in het Midden Oosten en de IS?

Op 6 maart jl. organiseerde de Katholieke Universiteit van Amerika een bijeenkomst waar een inleiding werd gegeven door aartsbisschop Michael Fitzgerald, emeritus nuntius in Egypte en ex-president van de pauselijke Raad voor de Interreligieuze dialoog. Hij hield een inleiding over het onderwerp: is een dialoog met de islam mogelijk, gezien de conflicten in het Midden Oosten en het oprukken van de Islamitische Staat?

Fitzgerald is lid van de Sociëteit van de Missionarissen van Afrika en geschoold in de Arabische en de moslimgedachtenwereld. Met zijn achtergrond is hij de aangeezene man om op boven gestelde vraag in te gaan. Hij was een groot deel van zijn leven betrokken bij de dialoog met de islam en kent de moeilijkheden ervan.

1 Allereerst is er een groot **verschil tussen de ervaring van Jezus en Mohammed** en dus in de ervaringen die ten grondslag liggen van deze twee religies.

Beide waren profeet met een boodschap aan de wereld van ommekeer en bekering. Beide verzamelden leerlingen om zich heen.

Maar Jezus predikte het koninkrijk van God, een koninkrijk dat niet van deze wereld was. Zijn boodschap was een in de kern van de zaak een godsdienstige boodschap die, beleefd kon worden los van een politiek kader, al wilde ze natuurlijk wel het gedrag van mensen beïnvloeden.

Mohammeds boodschap was in wezen ook religieus: de erkenning van de

ene God tegen het overheersende veelgodendom in. Maar er was ook een sociale dimensie mee verbonden die de vorming van een nieuwe gemeenschap met zich mee moest brengen die niet gebaseerd was op bloedbanden of stamtoebehoren maar op de godsdienst: de oemma. De oemma is de wereldwijde zowel godsdienstige als een politieke gemeenschap en zij nam wapens op om te overleven. Mohammed was een profeet en een politicus tegelijk.

Het voor-Constantijnse christendom was daartegenover een zuiver religieuze beweging die geen wapens opnam om te overleven.

Natuurlijk, het christendom werd later ingepalmd door politici en staatslieden, allereerst door de Byzantijnse heersers en later door allerlei vorsten en heersen, maar in beginsel was het christendom onafhankelijk van enige politieke macht.

Daartegenover was de Islam vanaf het eerste begin een afgescheiden gemeenschap die zowel religieus was als politiek en het verdedigen van die gemeenschap, indien nodig met wapens, een natuurlijke component is van de Islam.

Moslims hebben de neiging om terug te kijken naar die beginperiode, die van de kaliefs als de tijd van de glorie en van de ware islam.

De eeuwen door heeft dit talrijke wederoplevingsbewegingen geïnspireerd. Jihads tegen moslims die niet een zuivere versie van de islam praktiseerden, waren een algemeen verschijnsel. De meeste van deze bewegingen waren lokaal en was een kort leven beschoren. Een uitzondering daarop vormt de Wahhabi-beweging die in de 18e eeuw begon en nog steeds bestaat en ondersteund wordt door Saoedi Arabië.

2. De aantrekkelijkheid van het Kalifaat.

Na de dood van Mohammed ontstond er een scheiding tussen Soennieten en Sjiïeten, vanwege hun verschil van mening over de opvolging van de profeet.

De sjiïeten geloven dat Mohammed zijn neef Imam Ali, als zijn opvolger

heeft aangewezen. De sjiieten geloven dat er 12 imams waren die Mohammed volgden. Elf van deze imams wijzen een opvolger aan en die moet behoren tot de familie van de profeet. De 12e imam, leefde in de verborgenheid en aan het eind van de tijden zal hij als de Mahdi, terugkeren om een rijk van rechtvaardigheid te vestigen.

Soennieten geloven dat Mohammed geen voorzieningen had getroffen voor zijn opvolging en dat daarom de opvolging bepaald moest worden door een keuze door de belangrijkste leden van de gemeenschap.

Ondanks deze verschillen van mening functioneerde het kalifaat in die eerste periode van uitbreiding en welvaart als een centrum voor de eenheid van Moslims. Dit duurde tot in het midden van de 10e eeuw. Toen begon het kalifaat aan betekenis in te boeten. In 1924 heeft Mustafa Kemal Atatürk het kalifaat definitief afgeschaft.

Al had het iets aantrekkelijks, het kalifaat is maar kort een dominante factor geweest in het leven van de Islam en heeft eeuwenlang zeker niet gefunctioneerd als de verenigende politieke kracht.

Abu Bakr al-Bagdadi's aankondiging dat hij de kalief is, is veroordeeld door gezaghebbende moslimautoriteiten. Yusuf al-Qaradawi, de voorzitter van de Internationale Unie van Moslimgeleerden, heeft gezegd dat de titel 'kalief' alleen kan worden verleend door de gehele Moslimgemeenschap.

3. De sjariea, de wet waardoor de oemma wordt geordend.

Voor de sjariea zijn 4 bronnen aan te wijzen: *de Koran*, *de soenna* (= traditie, uitspraken en het leven van de profeet, zoals overgeleverd door tijdgenoten tot en met de 3e generatie na Mohammed), *qiyâs* (analogie en vergelijking van vroegere uitspraken van islamitische juristen) en *ijmâ* (overeenstemming onder de meerderheid van islamitische geleerden).

Deze meervoudige bronnen en de onduidelijkheid van de teksten leiden tot debat en verschil van mening over de sjariea zodat er op zijn minst 4 verschillende scholen zijn de interpretatie van de sjariea.

Als dus ergens wordt verkondigd dat de sjariea zal worden toegepast is de

eerste vraag die gesteld moet worden: welke sjariea? En wie beslist welk type van sjariea zal worden toegepast? Wie ziet toe op de uitoefening ervan, daarmee garanderend dat alle voorwaarden vervuld zijn om tot een goed en rechtvaardig oordeel te komen?

De jihadisten die de Islamitische Staat hebben uitgeroepen en bepalen dat daar de sjarieah zal worden toegepast onder leiding van een zelfbenoemde kalief, volgen geen Islamitische traditie wat ze ook beweren. Een dialoog met deze mensen is onmogelijk omdat ze zo overtuigd zijn van hun eigen gelijk dat ze geen behoefte eraan hebben om naar anderen te luisteren.

Toch is een dialoog met moslims wel mogelijk.

De Pauselijke Raad voor de Interreligieuze dialoog onderscheidt 4 mogelijkheden en moedigt die ook aan.

De dialoog van leven, of wat Franciscus noemt harmonieus samenleven krijgt vorm waar mensen ernaar streven te leven in een open sfeer van goed nabuurschap, die hun vreugde en hun verdriet delen, hun menselijke problemen en hun vooroordelen. Eeuwenlang hebben christenen en moslims naast elkaar geleefd in Afrika en Azië en nu zijn de moslims in groeiende aantallen aanwezig in Europa en Noord Amerika.

Er moeten initiatieven genomen worden om mensen te helpen elkaar te leren kennen en zo tot harmonie te komen. Het toenemende geweld maakt dit moeilijker maar ook meer noodzakelijk.

De dialoog van het handelen

Deze dialoog speelt zich af waar christenen en moslims gezamenlijk geconfronteerd worden met problemen in de samenleving.

Zoiets zien we bv. op het vlak van de pro-life beweging, in het opkomen voor de rechten van de mens, bij sociale hervormingen en bij zorg voor het milieu. Gezamenlijke inzet schept begrip en vertrouwen.

De dialoog van het debat

Deze speelt zich af waar specialisten op zoek zijn naar meer begrip van ieders erfenissen en om elkaars geestelijke waarden meer te gaan waarderen.

Onderwerpen als rechtvaardigheid in de internationale handelsrelaties, de ethiek van het zakendoen, respect voor het milieu en vragen van de bio-ethiek komen in deze vorm van dialoog aan de orde.

Soms komen er ook puur theologische thema's aan de orde zoals heiligheid, geloof en de menselijke persoon.

De dialoog van de spirituele ervaring.

Dit is de dialoog waarin mensen die geworteld zijn in hun eigen godsdienstige tradities, hun spirituele rijkdom delen. Te denken valt aan 'gebed' 'contemplatie', 'geloof' en 'wegen om God te zoeken'. Religieuze gemeenschappen als de Benedictijnen en de Trappisten zijn met deze vorm van dialoog bezig.

De dialoog tussen christenen en moslims bestaat en is daarom dus mogelijk. Maar de situatie is op verschillende plaatsen en streken heel verschillend. Er zijn plaatsen waar erg weinig of geen interesse is voor vormen van dialoog en er zijn andere plaatsen waar de relatie met hun moslimburen een normale zorg is voor christelijke gemeenschappen.

Maar naast het gegeven dat samenwerking groeit, is het ook waar dat er zoveel wederzijds wantrouwen is, dat de dialoog moeilijker maakt.

Fitzgerald gaf in zijn inleiding aan dat hij weinig verwacht van internationale bijeenkomsten van religieuze leiders en geleerden. Het verschil wordt pas echt gemaakt door de dialoog en de samenwerking op plaatselijk vlak. Dat moet niet gezien worden als een brandweerbrigade die reageert op een crisis, maar als een preventieve strategie die betrekkingen opbouwt waardoor gemeenschappen niet in een spiraal van wantrouwen en verdachtmaking terecht komen.

Conflicten maken het nieuws, niet de afwezigheid van conflicten, terwijl toch de afwezigheid van conflicten het echte goede nieuws is.

En als er zich een conflict heeft voorgedaan, dan is het nodig dat er een zuivering wordt tot stand gebracht van de herinneringen: luisteren naar de verschillende verslagen van eenzelfde gebeurtenis, aandacht besteden aan

de feiten en de waarnemingen van beide zijden, en proberen te komen tot een gemeenschappelijke opvatting.

Als het verleden in alle eerlijkheid wordt onderzocht, zal meestal naar boven komen dat niet alles zwart-wit is. Aan beide zijden kunnen fouten zijn gemaakt. In ieder geval is de erkenning van wat er fout ging en van de onrechtvaardigheden en gruweldaden een belangrijke stap in ieder verzoeningsproces.

Interreligieuze dialoog moet leiden tot een zoeken naar onderling begrip, tot een gedeelde sympathie voor degene die te lijden hebben, tot vergeving voor wat verkeerd werd gedaan, tegelijk moet ook het eigen tekortkomen onder ogen worden gezien en uitgesproken, zowel het individuele als het collectieve.

Dit zou de weg voor een dialoog tussen christenen en moslims werkelijk verder helpen.

Bron:

http://www.deroerom.nl/pagina/1434/is_ee_n_dialogo_tussen_christen_e

Thomas Reese journalist bij de National Catholic Reporter

Raden van Kerken en Levensbeschouwingen over de dialoog

Voorwoord

De tijd vordert snel. Al anderhalf decennium leven we in een nieuw millennium. Een millennium waar vlak voor het toetreden ervan al geluiden klonken dat een grote botsing tussen beschavingen op komst was. De aanvanke-lijk als doemdenkers weggezette mensen leken met de aanslagen op de Twin Towers in Amerika hun gelijk te krijgen. De grote impact van deze terreurdraad ontketende een kettingreactie aan ontwikkelingen met vooral angst, oorlogen en leed tot gevolg. In een bepaalde, vooral bloederige vorm in het Midden Oosten en een andere vorm meer dichtbij huis.

Maar het was niet allemaal oorlog en terreur. Terwijl op het wereldtoneel eerdergenoemde grootse ontwikkelingen de boventoon voerden, voelden mensen die aangaven dat er meer dialoog diende plaats te vinden, zich versterkt in hun opvatting. De behoefte om constructieve samenwerkingen aan te gaan groeide dermate dat nieuwe dialooginitiatieven ontstonden. Op lokaal, nationaal en zelfs transnationaal niveau werden er niet alleen losse projecten of activiteiten ontplooid, maar er werden ook verschillende raden voor levensbeschouwing en religies als ook platforms in het leven geroepen.

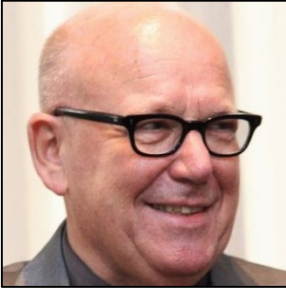
We zijn nu al enkele decennia en vele honderden dialooginitiatieven verder. Wat denken mensen die binnen Platforms en/of Raden van Kerken jaren actief bezig zijn geweest met de dialoog over deze periode van verbroedering? Hoe beoordelen zij het verleden van de dialoog, hoe zien zij het heden en wat hopen zij voor de toekomst van de dialoog? Wij hebben enkele van hen over hun persoonlijke beweegredenen gevraagd en hen aan het woord gelaten over hun persoonlijke motivatie en invalshoek voor de dialoog waarvoor zij zich jaren lang hebben ingezet.

Veel leesplezier! - Alper Alasag

Platform Levensbeschouwelijke Organisaties

Rotterdam

Hendrik Verweel, voorzitter

1 Kunt u wat vertellen over uw achtergrond en hoe u betrokken bent met de interreligieuze dialoog?

Ten tijde van de komst van de eerste generatie Turken werkte mijn vader als ijzerwerker op de scheepswerf van Wilton Feijenoord in Schiedam. Daar kwamen ook Turkse mannen werken. Mijn vader had moeite met het accep-

teren van wat wij toen gastarbeiders noemden. Wij waren overtuigd socialisten. Ik vroeg hem hoe zijn afkeer plaatste in de uitgangspunten van de Socialistische Internationale en de gezamenlijke strijd voor de verworpenen der aarde? Hij heeft die vraag nooit beantwoord. Het was mijn eerste bewuste vraag naar de omgang met mensen uit andere culturen.

Sinds 2004 ben ik voorzitter van Huis van Erasmus, een Rotterdamse, humanistische vredesstichting die zich baseert op het gedachtegoed van Erasmus. Samen met de Dialoogacademie hebben we enkele debatavonden georganiseerd, o.a. over Mevlana en Erasmus en Gülen en Erasmus. Ter voorbereiding van dat laatstgenoemde debat nodigde de Dialoogacademie het bestuur van Huis van Erasmus voor een studiereis over Gülen naar Istanbul. Vanaf dat moment houdt de Gülenbeweging mij sterk bezig evenals de relatie met Turkije.

Tussen 2010 en 2012 ben ik rector geweest van het Islamitisch College Amsterdam. Dat heeft mij de mogelijkheid gegeven een inkijk in een islamitische organisatie te krijgen. Ook in de diversiteit daarbinnen. En ook in

de krampachtige omgang van de rijksoverheid en het gemeentebestuur, m.n. Asscher, met islamitische organisaties. Twee teksten staan er sindsdien bij mij ingegrift: "Wat je ook doet (als moslim), je doet het nooit goed". En "We worden altijd op onze kop gepist". En ik voel dat mee.

2. Wat heeft u (persoonlijk en als dialoog organisatie) bezig gehouden het afgelopen decennium en hoe kijkt u daar op terug?

De essenties van de begrippen 'begrijpen' en 'begrip'. Om te begrijpen zijn kennis en inzicht en oprechte belangstelling noodzakelijke voorwaarden. En dat de zoektocht naar het begrijpen van essentieel belang is en dat het begrijpen niet per definitie met zich meebrengt, dat ik dan ook begrip kan, hoef of moet hebben voor bepaalde gedragingen en overtuigingen. Het begrip 'integratie' heeft mij altijd tegen gestaan. Het sluit gelijkwaardigheid tussen mensen uit. Het is eigenlijk gebaseerd op de tekst van een christelijk kinderversje in de zin: "Kom bij ons en doe als wij". Verder gaat het gebruik van het woord voorbij aan de bestaande desintegratie in de Nederlandse samenleving. Ik kom nog uit de tijd van de verzuiling van Nederland. Zelf heb ik altijd geleefd in het besef dat in Nederland de verschillende sociaal maatschappelijke groeperingen op zijn best vredig naast elkaar leven.

3. Wat houdt u (persoonlijk en als dialoog organisatie) momenteel bezig?

De toenemende verharding van de maatschappij. Het doorgeschoten individualisme. En het nationalisme, dat teruggrijpt op een Nederland dat nooit heeft bestaan, maar wel als ideaal model wordt voorgeschoteld. En tevens uitsluiting van alle andersdenkenden met zich meebrengt, terwijl men de onderlinge verschillen onder het vloerkleed stopt.

De politiek van de vermarkting van de maatschappij. Verschuiving dus van maatschappelijke idealen naar de economische vermarkting van de maatschappij, waar het uitsluitend nog om financieel rendement handelt. De boekhouders het voor het zeggen hebben.

4. De brandhaarden op de wereld lijken toe te nemen. Wat zijn (persoonlijk en als dialoog organisatie) uw toekomstperspectieven voor de toekomst van de dialoog?

Mijn persoonlijke overtuiging is, dat de 'zachte krachten' uiteindelijk boven zullen drijven. Dramatisch daarbij is wel, dat ondertussen nog heel veel menselijk leed zal worden aangericht.

Kortom: We moeten niet wachten op betere tijden, we moeten er aan werken, hoe bescheiden dan ook. Dus in dialoog blijven met elkaar. En ook concrete activiteiten, projecten of dergelijke zaken realiseren die goede voorbeelden zijn van wat mensen met elkaar en voor elkaar kunnen realiseren, ongeacht hun afkomst, overtuiging en persoonlijke kenmerken.

5. Zijn er nog andere dingen die u kwijt wilt?

Ik merk de zoektocht op bij meerdere partijen naar vormen om aan binding en insluiting te werken. De dialoog heeft zo zijn beperkingen en wordt niet meer als zo noodzakelijk ervaren. Zelf vind ik het ook niet toereikend, maar wel noodzakelijk. Aan de zoektocht naar andere aanpakken doe ik graag mee.

N.B.

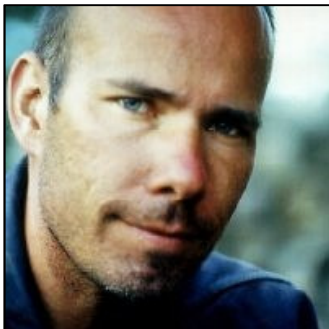
Platform L&R (<http://platformlenr.nl/>) organiseerde een tocht in Rotterdam n.a.v. de moord op Charlie Hebdo-medewerkers. Zie foto's hieronder.

Roravolere

Rotterdamse Raad voor Levensbeschouwingen en Religies

Nico van Scheijndel, voorzitter

1. Kunt u wat vertellen over uw achtergrond en hoe u betrokken bent geraakt met de (interreligieuze) dialoog?

Vanuit het Humanistisch Verbond was er al langer een relatie met Roravolere en die is door mij voortgezet. Daarnaast vind ik dat je je altijd moet verdiepen en wat een ander bezighoudt en boeit. De interreligieuze dialoog hoort daar bij. Roravolere als organisatie probeert met haar kleurrijke gesprekken (<http://www.roravolere.nl/site/38/index.html>) te informeren over wat andere religies of levensbeschouwingen bezig houdt, wat voor hen belangrijk is en hoe zij daaraan vormgeven. Vanuit de gedachte ‘onbekend maakt onbemind’ is het delen van kennis en het verdiepen in elkaars gedachtengoed een middel om dichter tot elkaar te komen.

2. Wat heeft u (persoonlijk en als dialoog organisatie) bezig gehouden het afgelopen decennium en hoe kijkt u daar op terug?

Een van de drijfveren voor mij is de aandacht voor ongelovigen en hoe zij vormgeven aan moraal en leven. Hoe zij zich ten dienste stellen van anderen en hoe ze zonder religieus anker toch een zinvol leven kunnen leiden.

Meer aandacht voor die kant van de maatschappij (nu 50 procent en meer van de Nederlandse bevolking) lijkt me gerechtvaardigd en nodig.

Roravolere als dialoogorganisatie heeft met haar ‘kleurrijke gesprekken’, die zowel informatief in algemene zin als over een specifiek onderwerp binnen een religie of levensovertuiging gingen, dan wel een bezoek aan gebedshuis inhielden, getracht het beeld van haar bezoekers te verbreden en te verdiepen. Of zij daarin is geslaagd is niet bekend, wel dat de groep bezoekers een vaste kern heeft en een grote groep geïnteresseerden, die al

dan niet met enige regelmaat de bijeenkomsten bijwoont.

3. Wat houdt u (persoonlijk en als dialoog organisatie) momenteel bezig?

In mijn werk met ouderen en hun nadere levenseinde is de zienswijze op het leven en een mogelijk leven na de dood een onderwerp dat zich regelmatig aanbiedt. Ook al ben ik zelf niet gelovig noch in een god, noch in een leven na de dood, kennis van hoe anderen dat zien en beleven maakt de gesprekken gemakkelijker en intens. Gesprekken over het nadere levens-

einde en de zorg voor de organisatie van het aardse bezit na de dood helpen mijn klanten los te laten en zich over te geven aan de dood. Deze gesprekken zijn waardevol voor mijn klanten, maar niet minder voor mij. Ze plaatsen het leven in perspectief en maken het leven waardevoller.

Als dialoogorganisatie is het verbreden van het aantal aangesloten organisaties een aandachtsveld evenals het boeiend houden van de ‘kleurrijke gesprekken’ voor een zo breed mogelijke groep.

4. De brandhaarden op de wereld lijken toe te nemen. Wat zijn (persoonlijk en als dialoog organisatie) uw toekomstperspectieven voor de toekomst van de dialoog?

Een dialoog voer je in het besef dat de ander misschien gelijk heeft, dus zonder oordeel vooraf over de mening van de ander. Dat is lastig, want we zijn maar mensen. Je blijven inspannen voor een open gesprek waarin ruimte is voor andere meningen en verdraagzaamheid lijkt me een eerste vereiste voor een vreedzamere samenleving. Ieder initiatief dat daaraan bijdraagt is me zeer welkom. Er is in mijn ogen geen enkele rechtvaardiging voor het opleggen van een mening of zienswijze op een ander mens. Dat geldt voor religies, het recht om wel of niet (meer) te geloven en zelfs voor politieke overtuigingen. Als ongelovige zou ik het liefst zien dat alle religies ophouden met hun in mijn ogen onzinnig gedoe. Als humanist zie ik de positieve betekenis die een geloof kan hebben voor gelovigen en de samenleving. Als humanist zie ik ook de mensen die hun geloof als de enige waarheid zien en die vanuit een fanatisme aan anderen willen opleggen. Met die groep heb ik persoonlijk, vanuit wat ik hiervoor schreef, grote moeite. Het probleem is dat je met gematigden een gesprek kan aangaan, met overtuigden is dat zinloos.

Roravolere als dialoogorganisatie probeert op haar wijze mede vorm te geven aan de diversiteit aan religies en levensbeschouwingen binnen de Rotterdamse samenleving. Door te weten wat een ander beweegt, bezig-

houdt, wat de ander belangrijk vindt vergroot je begrip voor de ander. Probleem is wel dat je op deze wijze slechts de liberale geesten, religies en levensbeschouwingen bereikt. De groepen die overtuigd zijn van de eigen waarheid en inzichten voelen zich minder snel aangetrokken tot een open dialoog en juist met deze groepen zou Roravolere graag van gedachten wisselen.

5. Zijn er nog andere dingen die u kwijt wilt?

Wat ik jammer vind is dat in veel discussies sommige groepen ontbreken. Vooral het ontbreken van moslims en hindoes, die toch een grote groep vormt in Rotterdam, vind ik jammer. Niet in de laatste plaats omdat een positieve bijdrage aan de discussie, ook als die niet over de eigen religie gaat, bijdraagt aan meer begrip. Alleen maar over je eigen dingetje willen spreken vind ik arm.

Amsterdamse Raad voor Religies en Levensbeschouwingen

Martijn Rep, voorzitter

1. Kunt u wat vertellen over uw achtergrond en hoe u betrokken bent geraakt met de (interreligieuze) dialoog?

Ik ben sinds mijn 20ste jaar toegewijd aan het Bahâ'í-geloof. De stichter ervan, Bahâ'u'llâh, roept op tot zelfstandig onderzoek naar de waarheid, ongeacht de bron ervan, en liefdevolle toegenegenheid jegens de volgelingen van alle religies, jegens iedereen die ons pad kruist.

Betrokkenheid bij interreligieuze dialoog komt daar van nature uit voort. In mijn geval is dit concreet geworden in lidmaatschap van de Raad voor Levensbeschouwingen en Religies in Amsterdam (RLRA), sinds enkele jaren als de secretaris ervan. Daarnaast neem ik ook deel aan dialoogbijeenkomsten vanuit Bahâ'í Gemeenschap Nederland en organiseren we die zelf soms ook.

2. Wat heeft u (persoonlijk en als dialoog organisatie) bezig gehouden het afgelopen decennium en hoe kijkt u daar op terug?

Met name de rol van religie in de samenleving. De eenheid van religie is voor mij een gegeven. Het is wel interessant hoe mensen vanuit verschillende bronnen proberen vorm te geven aan hun leven. Ik interesseer me in de leringen van de verschillende religies en hoe ze in de geschiedenis tot stand zijn gekomen. Maar het is denk ik voor de maatschappij relevanter om te onderzoeken hoe we het best vorm kunnen geven aan een steeds verder ontwikkelende samenleving waarin eenheid van de mensheid centraal staat - hoe we samen de wereld beter kunnen maken. Dit is urgent. Religieuze inspiratie is daarvoor onmisbaar.

3. Wat houdt u (persoonlijk en als dialoog organisatie) momenteel bezig?
 Hetzelfde als onder 2

4. De brandhaarden op de wereld lijken toe te nemen. Wat zijn (persoonlijk en als dialoog organisatie) uw toekomstperspectieven voor de toekomst (van de dialoog)?

We hebben te maken met destructieve krachten die mensen uit elkaar drijven en met opbouwende krachten die mensen samenbrengen. Destructief is alles wat zich baseert op enige vorm van superioriteit. De superioriteit van gelovigen, of van ongelovigen; van rijken of armen; van een bepaald ras, van de man (of de vrouw); van een bepaalde cultuur of religie; van oude mensen of jonge mensen; van intellectuelen of arbeiders; van de gevestigde orde of van rebellen en zo voort.

De oplossing is bewustwording van de eenheid van de mensheid - dat kan alleen door de mens te erkennen als geestelijk wezen, ongeacht welke verschillen dan ook. Dat bewustzijn in de praktijk brengen vraagt het beoefenen van deugden en zelfopoffering. Opname hiervan in opvoeding en onderwijs is essentieel. Alleen zo kunnen we onze verschillen overstijgen en eenheid bereiken. Bahâ'u'llâh heeft in de negentiende eeuw gezegd dat we wereldvrede ongetwijfeld zullen bereiken, hoewel het een pijnlijk en langdurig proces is. De ogenschijnlijk zwakkere, samenbindende kracht van de

liefde zal de ogenschijnlijk sterkere kracht van angst, woede en zelfzucht overwinnen.

5. *Zijn er nog andere dingen die u kwijt wilt?*

Dialogo, in de zin van informatie uitwisselen en proberen uit te leggen en te verwoorden wat ons beweegt, is slechts een onderdeel van een gezamenlijk proces. Laten we ook samen bidden en dienstbaar zijn.

We zijn niet alleen. God helpt. Het zal sneller gaan naarmate we ons open leren stellen voor Zijn leiding.

<http://www.nieuwwij.nl/wij-land/raad-voor-levensbeschouwingen-en-religies-amsterdam-rlra/>

N.B. Onder ‘recent’ staat op boven vermelde website bij 10 april een interessante recensie door de arabist Jan Jaap de Ruiters van Hirsi Ali’s onlangs verschenen boek *Ketters- Pleidooi voor een hervorming van de islam*.

Soera 30: 17-18: “God zij geprezen in de avond en in de morgen, Hem zij de lof in de hemelen en op de aarde...” (moskee, Rome)

Religies voor Vrede en WCRP

Als ik mijn blik op de wereld verander, zal de wereld er anders uitzien.

Voorzitter van Religies voor Vrede, landelijk maar ook transnationaal onder de naam WCRP, Mirjam Ates-Snijdewind

1. Kunt u wat vertellen over uw achtergrond en hoe u betrokken bent geraakt met de (interreligieuze) dialoog?

In het begin van de jaren zeventig vond ik, als katholieke jonge vrouw, een boekje over het Soefisme, de mystieke richting binnen de islam. Die raakte me. Misschien doordat ik had gezien hoe mijn vader kracht putte uit zijn geloof, toen hij na de dood van zijn innig geliefde vrouw met vijf opgroeiende kinderen achterbleef, maar niet brak. Ik voelde opeens iets van dat wezenlijke, van die bron. Daarna ontdekte ik de Soefi-Beweging van Inayat Khan, die ingaat op de essentie van godsdiensten. Hij zag de eenheid in de religieuze idealen. Er wordt wel gezegd: godsdiensten zijn als de spaken van een wiel met een gemeenschappelijk middelpunt (Robert Slot). Zo ervaar ik het ook. De essentie in iedere religie en godsdienst is het verlangen naar verbondenheid met "het Hogere" en daarbij of misschien kan ik beter zeggen daardóór proeven aan wat liefde is, liefde voor elkaar, voor het leven om ons heen, het leven vóór ons en na ons. Daar draait het leven toch om?! In ons leven krijgen we eerst te maken met regels 'hoe het hoort' (met alle beperkingen van dien). Maar vervolgens ontdek je door vallen en opstaan waar het eigenlijk om gaat, ontdek je het wezenlijke in je, die bron van licht en liefde. De bron die helpt een sociaal wezen van jezelf te maken.

In een echte dialoog, een echte ontmoeting met een ander in zijn of haar zoektocht, herken je dat verlangen, dat zoeken naar het goede in onszelf.

Dan voel ik die verbondenheid, in dat wezenlijke. Iets 'moois' willen maken van je leven. En daar mag je fouten bij maken en iedere nieuwe dag biedt weer nieuwe kansen. Groei zit van binnen. Het is een fijne ervaring als je merkt dat je je de derde keer niet aan dezelfde steen stoot! Religies en godsdiensten bieden inspiratie daarbij. Dat hoor ik ook bij anderen, die vanuit hun geloof praten.

Praktisch begon mijn kennismaking met de islam toen ik mijn man in 1975 leerde kennen - hij is moslim. En in die tijd waren mensen nieuwsgierig naar ons leven, wilden ze meer over de islam weten. Dat mondde uit in het geven van spreekbeurten. Het boeide me, zeker nadat wij zelf een jaar in Istanbul hadden gewoond, om te zien hoe integratie en identiteit vorm kregen in mensen. Het 'anders-zijn' ervaar ik als verrijkend, niet als iets om angstig van te worden.

In de jaren negentig werd ik secretaris van *Religies voor Vrede* en tegelijkertijd voorzitter van een Interreligieuze Ontmoetingsgroep in de regio waar ik woon. We organiseerden bezinningsbijeenkomsten en ontmoetingen bij elkaar. Zo bezochten we elkaars plaatsen van stilte of gebed: een hindoe tempel, een kerk, een synagoge, een moskee, de bahâ'í locatie, een ruimte waar boeddhisten mediteerden, noem maar op. Deelnemers waren er, met ons, altijd heel positief over. We ontdekten nieuwe werelden, zo dichtbij huis. Die verdieping in de ander, had tot gevolg dat we ook weer met nieuwe ogen keken naar waar we zelf in geloofden.

2. Wat heeft u (zowel persoonlijk als dialoog organisatie) bezig gehouden het afgelopen decennium en hoe kijkt u daar op terug?

De afgelopen jaren was ik politiek erg actief en zag hoe de wereld veranderde: ons land werd welvarender, wij mensen individualistischer, het materiële ging een steeds grotere rol spelen en de wereld werd kleiner en sneller. Onze focus werd 'platter', minder dimensionaal. Reclame schreeuwt ons tegemoet en wij roepen om aandacht. Wijzen naar elkaar. Jij moet veranderen. Er is sprake van verruwing, vergroving en toenemende opper-

vlakkigheid in de samenleving. Als ik maar ruimte en aandacht heb, mijn wensen kan bevredigen en, soms ook, mijn frustraties kan botvieren. En als die ander maar oprot, is het probleem opgelost. Dit is natuurlijk een geweldige generalisatie, maar het is wat veel aandacht krijgt. Want ik zie ook alle nuances er tussendoor, waar ik ook kom. En in werkelijkheid zie ik heel veel mensen met zorg voor elkaar, voor de toekomst, voor een betere samenleving, waarin macht rechtvaardiger verdeeld wordt en geld niet alleen-zaligmakend is.

Vrijheid blijheid is het dus niet helemaal. Want ieder van ons kent wel de worsteling als mens, ons geweten dat knaagt. Of het nu is over hoe we moeten omgaan met macht of met integriteit, met zingeving, met teleurstellingen, met doelloosheid of met gekwettheid... we zoeken naar zin en betekenis. Of we verdoven ons om de confrontatie met onszelf uit de weg te gaan. Er is heel veel gaande in mensen, juist doordat we zoveel weten, kunnen en willen. Daar nu weer de balans in vinden - dat is waar het om draait. Kunnen we weer stil staan bij onszelf? Naar binnen kijken, naar de essentie, naar wat we echt willen met ons leven. Weer een focus krijgen op wat echt waardevol is, echt belangrijk. Want met al die mogelijkheden die de wereld ons hier biedt is het lastig kiezen. Het vraagt enorm veel van mensen, van ouders, van docenten om de goede handvaten te vinden om onze weg te banen, samen met anderen, naar meer vrede en harmonie. Het vraagt ook verdieping, verbreding van onze kennis. Onszelf af en toe eens ter discussie stellen. Wat doe ik, wat doen wij, wat doet bijvoorbeeld de regering (in mijn naam)? Anderen uitsluiten is natuurlijk niet de oplossing. Soms vraag ik me af: kunnen we wel zonder vijandsbeeld? Hebben we het echt nodig om ons af te zetten tegen een groep anderen? Om ons 'beter' dan de ander te voelen? Ik geloof er heilig in dat we het beste in ons naar boven kunnen halen. Het beste, dat bevrijdend is voor mezelf én de ander. De ander zien met een liefdevolle blik. Daar krijgen we kracht voor als we er echt naar streven.

In onze organisatie *Religies voor Vrede*, waar ik inmiddels voorzitter van ben, hebben we dat trachten te formuleren in onze beleidsvisie en onze doelen hebben we vertaald in een werkplan. Onze bestuursleden zijn allen lokaal of regionaal actief en landelijk houden we samen met zuster-, en anders verwante organisaties interreligieuze ontmoetingen, symposia, workshops en dergelijke. We trachten aan bewustwording bij te dragen, contacten te leggen, mensen weer met elkaar te helpen verbinden.

3. Wat houdt u (zowel persoonlijk als dialoog organisatie) momenteel bezig?

Hoe we de angst en groeiende haat bij een deel van onze bevolking kunnen doen verminderen. Angst maakt ons klein, doet geen recht aan wie we kunnen zijn. Liefde is ons wezen. En met haat in je hart ben je niet gelukkig en kun je een ander ook moeilijk gelukkig maken. Hoe kunnen we koude veranderen in warmte, angst in vertrouwen, haat in liefde? Dat zijn onze belangrijkste vragen. Zelfkennis, inzicht in wat er in je omgaat is heel belangrijk. Als ik mijn blik op de wereld verander, zal de wereld er anders uitzien. En ik heb geleerd dat niets menselijks me vreemd is. Door mijn eigen schaduwkanten te onderkennen en accepteren valt het me ook makkelijker om met die van een ander om te gaan.

Ik geloof niet dat de wereld een geheel vredige plek zal worden -licht bestaat dankzij duisternis-, maar we kunnen hem wel harmonieuzer maken. Religies bieden ons daarbij zó veel - over zorg voor elkaar, over ons ego loslaten, over compassie, vergeving. Over échte vrijheid! Vrijheid die een ander in zijn waarde laat, vrijheid die mij helpt het beste in me naar boven halen.

4. De brandhaarden op de wereld lijken toe te nemen. Wat zijn (zowel persoonlijk als dialoog organisatie) uw toekomstperspectieven voor de toekomst van de dialoog?

Ik weet niet of de brandhaarden toenemen. We weten er meer van en zijn er (in)direct meer bij betrokken als land. Want de slavernij, bijvoorbeeld, was

op een andere wijze net zo gewelddadig en kwam wereldwijd voor. We jachten voort en roepen naar politici dat zij de wereld moeten verbeteren. Maar de wereld begint bij ieder individu, in zijn of haar kleine omgeving. Wat heb ik gedaan om mijn omgeving vandaag iets prettiger te maken of in ieder geval niet minder prettig? We kennen alle mooie spreuken, die mensen eerder al eens hebben bedacht... nu is het tijd om ze trachten na te leven.

5. Zijn er nog andere dingen die u kwijt wilt?

Voor het moment is dit wel genoeg, lijkt me zo.

Prinsjesdagviering

Ineke Bakker, voormalig algemeen secretaris Raad van Kerken in Nederland, voorzitter Prinsjesdagviering.

1. Kunt u wat vertellen over uw achtergrond en hoe u betrokken bent geraakt bij de (interreligieuze) dialoog?

Toen ik van 1995-2007 werkzaam was als algemeen secretaris van de Raad van Kerken in Nederland ben ik, o.a. via de beraadgroep Interreligieuze ontmoeting van de Raad, in contact gekomen met verschillende landelijke religieuze organisaties. Zeker na 9/11 is het belang van het onderhouden van goede contacten en het opbouwen van relaties van wederzijds vertrouwen tussen vertegenwoordigers van de religies gegroeid. Ter gelegenheid van het Zilveren Regeringsjubileum van toenmalig koningin Beatrix heb ik de organisatie *In Vrijheid Verbonden* opgericht, waarin uiteenlopende vleugels (van liberaal tot orthodox) van de verschillende religies en het Humanistisch Verbond samen zijn gaan wer-

ken. In 2010 ben ik voorzitter geworden van de St. Prinsjesdagviering, die al 15 jaar lang elk jaar op de morgen van Prinsjesdag een interreligieuze en interlevensbeschouwelijke bijeenkomst organiseert.

2. Wat heeft u (zowel persoonlijk als dialoogorganisatie) beziggehouden het afgelopen decennium en hoe kijkt u daarop terug?

We hebben vooral gewerkt aan het leren kennen en leren vertrouwen van elkaar als vertegenwoordigers van verschillende religies. Ik denk dat op dit punt grote voortgang is geboekt, zowel op lokaal als op landelijk niveau. Zeker in tijden van spanning weten mensen van verschillende religies elkaar te vinden. Bij de voorbereiding van de jaarlijkse Prinsjesdagviering zijn leden van de Inhoudelijke Commissie gaan letten op de belangen van de andere religies. Dat is mooi. Er is veel onderling vertrouwen gegroeid.

3. Wat houdt u (zowel persoonlijk als dialoogorganisatie) momenteel bezig?

De vraag hoe we de meer academische discussies kunnen verbinden met de praktijk van gelovigen van verschillende religies en vooral ook hoe nieuwe vormen van (interreligieus) samen vieren groeien in wijken als de Schilderswijk in Den Haag. De grenzen van religies lijken meer fluïde te worden en daarmee ontstaat er ruimte voor nieuwe vormen van samen vieren, dichtbij de realiteit van het dagelijks leven van mensen.

4. De brandhaarden op de wereld lijken toe te nemen. Wat zijn (zowel persoonlijk als dialoogorganisatie) uw toekomstperspectieven voor de toekomst van de dialoog?

De dialoog wint daarmee alleen maar aan urgentie en betekenis. Thema's als radicalisering, migratie, globalisering, vrede en verzoening, omgaan met andersgelovigen blijven urgent en relevant. Mondiale conflicten hebben vaak hun weerslag in buurten en wijken van onze grote en middelgrote steden. Ook de noodzaak om hier iets mee te doen in het onderwijs neemt toe.

5. Zijn er nog andere dingen die u kwijt wilt?

Twee dingen: 1. In de politiek zie ik steeds vaker een meten met twee maten dat uiteindelijk de rechtsgelijkheid van allen ondermijnt. Waarom mogen religiecritici alles zeggen en dat wat heilig is voor anderen bij voortdurende schenden en belachelijk maken, terwijl aanhangers van religies soms al bij voorbaat de mond wordt gesnoerd? Waarom wordt door sommige politici en opiniemakers vrijheid van meningsuiting belangrijker gevonden dan vrijheid van godsdienst en levensovertuiging? Het zijn voor mij gelijkwaardige grondrechten die beide fundamenteel zijn voor de democratische rechtsstaat.

2. Vergis ik mij of zie ik een toenemend religieus en levensbeschouwelijk analfabetisme? Daar bedoel ik mee dat steeds meer mensen niet meer weten hoe zich te verhouden tot en zich te gedragen bij religieuze plaatsen, handelingen en rituelen. De simpele feitenkennis over de in ons land meest voorkomende religies neemt af. Een mens hoeft niet zelf te geloven om toch kennis te nemen van bijvoorbeeld bijbelverhalen, islamitische gebruiken, e.d. Dat verrijkt je leven en je wereldbeeld. Levensbeschouwing en religie kunnen een verdieping bieden aan het dagelijks leven. Dat gun ik iedereen.

Ineke Bakker

www.invrijheidverbonden.nl

Viering In Vrijheid Verbonden 2015

Datum: 26 januari 2015

Wat kan de wetenschap bijdragen aan interreligieuze ontmoeting?

Religieuze groepen kunnen leren van de universiteit over de manier waarop je een interreligieuze ontmoeting opzet. Vanuit die gedachte had de initiatiefgroep In Vrijheid Verbonden in samenwerking met de gemeente Utrecht

maandag 26 januari een bijeenkomst belegd in het Academiegebouw in Utrecht. Twee mensen van de Vrije Universiteit hielden een inleiding.

Prof. dr. Marianne Moyaert werkt met studenten aan de comparative theologie. Gastvrijheid is een basisbegrip. Studenten moeten zich oefenen, zodat ze niet optreden als schatbewaarders van hun eigen traditie. Ze mogen binnentreden in de wereld van de ander, alsof het een laboratoriumsituatie betreft. Daarbij kan je niet uitsluiten dat God juist via de ander zich bekend wil maken.

In de masterfase is een van de technieken de *scriptural reasoning*. (cf. *Begrip*, 2012 nr. 2, jrg 38). Studenten worden daarbij uitgenodigd om zich te verdiepen in elkaars bronnen. Er gelden strikte spelregels die bewaakt worden door een moderator. Hij of zij moet voorkomen dat iemand bezitterige claims op een tekst legt of exclusieve aanspraken maakt op een interpretatie.

Elke tekst wordt gelezen door mensen van verschillende tradities en er openbaart zich - om met Ricoeur te spreken - een surplus aan betekenissen. Teksten gaan op elkaar inwerken. De vorm van bronnenstudie hoeft niet per se te leiden tot consensus. Bij John Hick (liberaal pluralisme) gaan verschillen uiteindelijk terug op een zelfde brongedachte, bij *scriptural reasoning* kan er zoiets ontstaan als een respectvolle onenigheid. Luisteren naar anderen is een aanmoediging om de eigen traditie beter te positioneren. Joden worden betere Joden etc., juist door de inbreng van andere tradities. Moyaert spreekt van transformatieve effecten.

Deze vorm van interreligieus bronnenonderzoek vindt zijn oorsprong in de gesprekken van joden, christenen en moslims, maar aan de VU betreft men er inmiddels ook hindoeïsme en boeddhisme bij. Dat vraagt wel tijd en oefening, bijvoorbeeld omdat niet alle vertalingen van bronnen even adequaat zijn. Ook de nazorg staat nog in de kinderschoenen. Studenten krijgen

die als verplichting opgelegd, want als je dat niet doet, vinden studenten makkelijk een alibi om die drinkbeker aan hen voorbij te laten gaan.

Op de vraag in hoeverre de studiepraktijk aansluit bij wat de religieuze gemeenschappen vragen gaf Moyaert aan, dat er sprake is van een zekere spanning. Men maakt aan de VU onderscheid tussen Abraham in een tent (dat wat men leert) en het huis waarin je beroepshalve bezig bent. Die twee velden kunnen nog beter op elkaar inspelen.

Prof. dr. Wim Janse, decaan van faculteit van godgeleerdheid aan de VU, ging ook op deze vraag in. Zelf heeft hij ooit theologie gestudeerd aan de Theologische Universiteit in Apeldoorn (christelijk gereformeerd). De VU heeft inmiddels talloze afspraken met kerkgenootschappen over het verzorgen van een ambtsopleiding, deels betreft het liberale seminaria, zoals de remonstranten en de doopsgezinden, deels orthodoxe, zoals de hersteld hervormden en de baptisten. Er zijn ook afspraken met vertegenwoordigers van andere religies, een kwart van de studenten is zelfs moslim. Met elk van de richtingen zijn afspraken gemaakt, zodat de studenten een plek kunnen vinden binnen de genoemde kerken en richtingen. Het maakt voor de studenten wel uit, gaf ook Janse toe, of ze dagelijks na de colleges zo snel mogelijk huiswaarts trekken dan wel dat ze langs gaan in bijvoorbeeld een community center, zoals de Baptisten dat hebben op nog geen tien minuten van de collegeflats van de Vrije Universiteit.

Janse ging verder in op de methodiek die de VU toepast in de wetenschapsbeoefening. Hij stelde dat men zoveel mogelijk de buitenring (wat algemeen geldt) en de binnenring (wat je als persoon er zelf van vindt) probeert te combineren. Wetenschap is niet neutraal. Er is een religieus a priori. Verder probeert men de studenten te mixen. Van de minister moet zestig procent van de vakken een algemene strekking hebben. Dat is het deel wat alle studenten gemeenschappelijk moeten volgen. Het betreft onderdelen die verder reiken dan de taalkundige verbuiging van een werkwoord, het

gaat ook over ethische benaderingen, zoals de vraag hoe je omgaat met orgaandonatie vanuit een bepaalde traditie.

Het is opvallend, zo werd vanuit de zaal gezegd, dat kerken vanuit hun koepel ook het advies krijgen om een deel van de werkzaamheden (het hoeft niet per se zestig procent te zijn) gezamenlijk te doen. Of het de VU misschien makkelijker af zou gaan, omdat er vanuit financiën een noodzaak is, wilde de vragensteller weten. Janse gaf toe dat het een rol kan spelen, maar daarnaast is er toch ook als basis het vertrouwen. Je moet gunnend in het leven staan, zo zei hij, niet exclusief, maar inclusief.

Janse begon zijn bijdrage met een gedicht van Hans Andreus:

Je bent
mooi
anders
dan ik

natuurlijk
niet meer of
minder
maar

zo mooi
anders

ik zou je
nooit

anders dan
anders willen

Foto's deelnemers

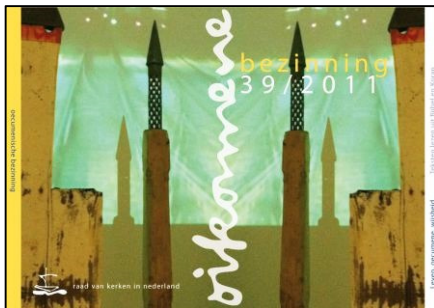

De Raad van kerken in Nederland heeft ook een beraadgroep *Interreligieuze Ontmoeting*. Deze bevordert de interreligieuze dialoog en belegt consultaties met aanhangers van andere religies, zowel op theologisch als op maatschappelijk terrein; zij onderzoekt de mogelijkheden voor de oprichting van een Platform voor Religies en Levensbeschouwing op nationaal niveau; zij doordenkt de consequenties van de interreligieuze dialoog voor de identiteit van christenen.

Ze heeft meerdere publicaties op haar naam cf.

http://www.raadvankerken.nl/pagina/31/interreligieuze_ontmoeting waar men brochures kan downloaden.

Op <http://www.raadvankerken.nl/fman/4117.pdf> is een digitale databank te raadplegen over ‘Wat geloven zij?’

Van stem in de stad naar een landelijk stemgeluid

Dialogoel én Beraad

Ernest Spronck

1. Achtergrond, en hoe betrokken geraakt bij de inter-religieuze dialoog.

Spiritueel gezien kent mijn leven drie fasen.

De eerste fase is heel religieus. Ze loopt tot juni 1966. Ik kom uit een rooms-katholiek arbeidersgezin met 10 kinderen en volg na de lagere school een opleiding tot priester en kloosterling. Die opleiding breek ik af per 1 juni 1966, op het eind van het 2e theologische studiejaar.

De tweede fase is heel seculier. Ik ga in 1967 andragologie studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Overeenkomstig het klimaat daar raak ik marxistisch en communistisch georiënteerd. Ik voltooi die studie in 1975. Achtereenvolgens kom ik te werken bij een heel klein en al lang niet meer bestaand adviesbureau voor bedrijfsopleidingen (1975-1978), bij Vroom & Dreesmann Nederland als opleidingskundig stafmedewerker (1978-1991) en als medezeggenschapstrainer bij het Instituut Medezeggenschap Driebergen (IMD) van Kerk en Wereld, een adviesbureau voor ondernemingsraden (1991-1994).

In deze fase zet ik me sterk af tegen alles wat met religie en godsdienst te maken heeft, ben ik politiek actief en leef ik een naar mijn gevoel heel ongebonden leven.

Een oude geestelijke vlam begint weer te branden. Ik kom in 1991 in contact met het Kanzeon Zen Centrum te Amsterdam. Ik leer daar mediteren, volg er regelmatig lezingen en cursussen op het gebied van Boeddhisme, en lees er geïnspireerde hindoeïstische, zenboeddhistische en taoïstische teksten.

Onderwijl ben ik in 1995 gestart met SMC-Spiritueel Management Centrum (<http://www.spiritueelmanagementcentrum.nl/>). Ik wil me niet binden aan de zenboeddhistische overlevering en aan een zenboeddhistische meester en ik breek met het Kanzeon Centrum in 2005. Ik wil spiritueel onafhankelijk zijn, van alle Grote Overleveringen. Ik raak geïnteresseerd in wat godsdiensten, religies en levensbeschouwingen verbindt en wat hen scheidt en wat ze voor mij en de huidige wereld kunnen betekenen. Wel stel ik mij vanaf april 2007 toch onder leiding van een leraar en wel een zenboeddhistische die ik nog vanuit het Kanzeon Centrum ken, om spiritueel niet te zelfgenoegzaam te worden, en omdat deze leraar, ruim 20 jaar jonger dan ik, zelf ook heel kritisch staat tegenover het klassieke zenboeddhisme zoals beleden en beoefend in het Kanzeon Centrum. Die meester-leerling-relatie heb ik anno 2015 nog steeds.

2. Wat mij persoonlijk en als dialoogorganisatie het afgelopen decennium heeft bezig gehouden en hoe ik daar op terug kijk.

Twee zaken hebben mij bezig gehouden: de organisatie en het karakter van het gesprek tussen de grote overleveringen.

Door contacten met de Brahma Khumaris World Academy te Rotterdam in 2006 laat ik me verleiden om in Haarlem, waar ik vanaf 1988 woon, een lokaal platform voor religie en levensbeschouwing op te zetten. Dat lukt omdat de bezielde en bezielende Ds Jurjen Beumer, directeur van Stem in de Stad te Haarlem, op mijn pad komt. Zo ontstaat het Haarlems Beraad van Religies (HBR) (<http://www.stemindestad.nl/Multi.html>), vanaf februari 2008. Met leden vanuit de plaatselijke Rooms katholieke, protestantse, Joodse, Turks-Islamitische, Marokkaans-Islamitische, Surinaams-Hindoëistische, en Tibetaans-boeddhistische gemeenschappen te Haarlem. Ik maak ook kennis met het feit dat er op meerdere plaatsen in het land al langer zulke regionale platforms aan het werk zijn en dat er ook een enkele landelijke aanzet wordt gegeven (bij voorbeeld de inmiddels overleden VU-hoogleraar Henk Vroom met zijn Landelijke Raad voor Religie en Levens-

beschouwing) die die regionale ontmoetingsgroepen met elkaar in contact willen brengen en het interreligieuze gesprek ook op landelijk niveau gestalte willen blijven geven. Samen met het URI (United Religions Initiative), het WCRP (World conference of Religions for Peace (<http://www.religionsforpeace.org/>), het IARF (International Association for Religious Freedom <http://www.iarf Nederland.nl/>) en het IB (Interreligieus Beraad <http://www.interreligieus.nl/>) initieer ik het NLS (Naar een Landelijk Stemgeluid), vanaf februari 2010. Binnen dit NLS raak ik steeds meer betrokken bij de voorbereiding van landelijke jaarlijkse symposia en het opzetten van een expertisecentrum.

Jurjen Beumer overlijdt juni 2013. Meerdere leden van het HBR verlaten daardoor het HBR. Met twee medeleden besluit ik eind 2013 tot een doorstart.

Ook het NLS geraakt in een kwantitatieve deelnemerscrisis. Met vijf “oude” en vijf nieuwe leden en met een hernieuwde intentieverklaring maakt het eind 2014 eveneens een nieuw begin.

Ik heb gemerkt dat het allemaal niet eenvoudig is.

Lokaal blijkt bij voorbeeld de taal een probleem als moslim deelnemers zich onvoldoende in het Nederlands kunnen uiten om voldoende genuanceerde uitwisselingen te hebben. De joodse gemeenschap in Haarlem is orthodox en dat betekende regelmatige afwezigheid vanwege feesten. Interreligieus gesprek op lokaal niveau vraagt het vermogen om persoonlijke overtuiging en beoefening over het voetlicht te brengen en dat ontbreekt nog al eens. Vraag blijkt nogal eens te zijn: praat je namens jezelf of praat je ook of vooral namens de godsdienst, religie of levensbeschouwing die je vertegenwoordigt. Een tijd lang zijn we er wel in geslaagd iets te doen met en aan het vieren van elkaars feesten.

Landelijk is het iets gemakkelijker, want iets meer organisatorisch. Hoewel het opzetten van een expertisecentrum tot op heden op niets is uitgelopen is het werken aan symposia een dankbare onderneming: je bereikt er mensen

mee, met name jongeren/studenten, en je kunt religieuze en levensbeschouwelijke thema's breed uitzetten.

Maar er is nog te weinig nagedacht en dus nog veel te weinig overeenstemming over wat de functie moet zijn van het interreligieuze gesprek, zowel internationaal, landelijk als lokaal. Daardoor ontbreekt de nodige slagkracht. Terwijl er veel slagen in de lucht worden gemaakt.

3. Wat mij persoonlijk en als dialoogorganisatie momenteel bezighoudt.

Vanuit dit afgelopen decennium zijn mijn gedachten geleidelijk uit beginnen te gaan naar dialoog en beraad tussen godsdiensten, religies en levensbeschouwingen en tussen dezen en de samenleving.

Dialoog ben ik gaan zien als het gesprek tussen godsdiensten (christendom, jodendom en islam), religies (b.v. hindoeïsme en boeddhisme) en levensbeschouwingen (b.v. humanisme en antroposofie) over elkaars geloofsovertuigingen en praktijken, om elkaar beter te leren kennen en begrijpen. En tussen deze en de samenleving over de betekenis van godsdienst, religie en levensbeschouwing (spiritualiteit) voor de samenleving.

Beraad ben ik gaan zien als dat interne en externe gesprek maar dan over de maatschappelijke problemen en uitdagingen waar we met zijn allen voor staan en over de mogelijkheden en antwoorden die daarop vanuit de Grote Overleveringen en de hedendaagse spiritualiteit mogelijk en nodig zijn, en over de manieren waarop die mogelijkheden en antwoorden werkelijkheid kunnen worden en ten uitvoer kunnen of moeten worden gebracht.

Dialoog en beraad moeten hand in hand gaan.

Zo ben ik met vier medehaarlemmers bezig een Haarlems Platform voor Religie en Levensbeschouwing (HPRL) op te zetten. Het voormalige HBR was vooral gericht op wat ik dialoog noem. Dit nieuwe HPRL wil beraad een grotere rol laten spelen, zonder de dialoog te veronachtzamen. We hebben een flyer gemaakt waarin het waarom, waartoe en hoe van het HPRL wordt aangegeven en zijn nu bezig met een aantal instanties en instellingen binnen het Haarlemse te praten over de levensvatbaarheid daarvan.

Het nieuwe NLS (over een andere naam wordt gedacht) richt zich naast het organiseren van landelijke symposia op het bevorderen van en deelnemen aan de landelijke dialoogdagen.

4. Toekomst

De grote overleveringen moeten veel meer met elkaar in gesprek (dialoog) en in gesprek met de samenleving. En dan niet meer zoals nu: ieder voor zich en God voor ons allen. Er gebeurt veel maar er zit geen samenhang in, geen verband. Dat geldt in ieder geval binnen Europa. Veel religieuze en levensbeschouwelijke organisaties en instellingen zijn zelfgenoegzaam met zichzelf bezig en voeren achterhoedegevechten. De samenleving van nu, zeker de jongere generatie, neemt van haar kant afstand van de Overleveringen. Deze hele situatie is riskant.

Nederland (wie weet samen met Vlaanderen) zou een voortrekkersrol kunnen vervullen. Dialoog en beraad moeten systematisch en professioneel opgezet gaan worden. Met veel structuurvernuft en met geestelijke inspiratie tegelijk. Wijs, met een goede zoekstrategie, stap voor stap. Met het oog op de lange termijn. IVV, NLS en NieuwWij moeten als in principe de drie overkoepelende instellingen in Nederland zich hierop gaan richten en de handen echt ineen slaan.

5. Moet ik nog iets kwijt?

IS is een zeer dreigend verschijnsel. Alsmede het Jihadisme onder Europese jongeren. De Islamitische organisaties en instellingen in Nederland spreken zich hier veel te weinig krachtig en eenduidig over uit. Hun interne en externe niet-communicatie is tekenend voor de stand van dialoog en beraad in Nederland. Het interreligieus beraad en de interreligieuze dialoog moeten wat dit betreft nieuwe perspectieven gaan scheppen, met name voor de jongeren in Europa. Europa verkeert in geestelijke crisis.

NB zie ook :

<http://www.stemindestad.nl/Haarlems%20Beraad%20van%20Religies.pdf>

Nabeschuwing

In onze snel veranderlijke wereld is er al veel én snel veranderd, behalve de mens. De veranderingen die bij de mens tot stand kunnen komen vergen veel meer tijd en inspanning. Dat is dan ook niet zo vreemd als we in gedachte houden dat wij mensen pas na ongeveer een jaar kunnen lopen, en dat doen we dan nog niet eens zonder te vallen.

U heeft de bijdragen kunnen lezen van verschillende mensen, met verschillende achtergronden en achtergronden, die gelijktijdig jaren geleden zijn begonnen te lopen in een bepaalde richting. Een zoektocht naar antwoorden, naar nabijheid, naar meer begrip en een leefbaardere omgeving. Een zoektocht naar verandering. Een wandeling, die klaarblijkelijk nog niet ten einde is gekomen. Misschien is het beste woord dat deze reis omschrijft wel 'groeï'. Groei staat namelijk centraal in deze opmerkelijke zoektochten waarbij zowel de wereld rondom de wandelende mens, als de mens zelf, ook verandert, groeit.

De jaren aan inspanning zijn niet zonder succes geweest. De toenadering die geprobeerd werd te bereiken, lijkt op zijn minst al bereikt te zijn door de voorlopers van de dialoog. Daarmee bevestigt men naast het theoretische besef ervan, dat groei naar elkaar toe mogelijk is. Maar we zijn er uiteraard nog (lang) niet. Zal de wereld er een betere plek op worden? Daar verschillen de meningen over. Ja. Nee. Misschien? Misschien wel, maar misschien ook niet. Zullen wij het meemaken of onze (klein)kinderen? Maakt deze vraag wel uit? Want wat in deze zee van onduidelijkheid echter wel duidelijk naar voren komt is de proactieve houding die eenieder uitdraagt en aanmoedigt.

De clichématige maar niettemin mooie spreuk 'samen kunnen we de wereld beter maken' komt, soms impliciet en soms expliciet, naar voren in de bijdragen. Alleen, zoals iemand terecht de toevoeging maakte: "We kennen

alle mooie spreuken, die mensen eerder al eens hebben bedacht.. Nu is het tijd om ze trachten na te leven.” – Alper Alasag

Boeken

Kemal Rijken, *De Westermoskee en de geschiedenis van de Nederlandse godsdienstvrijheid*, Amsterdam: Atlas Contact, 2014, 317 blz. € 24.99

Kemal Rijken is de zoon van een Nederlandse moeder en een Turkse, zeer seculiere, ‘Kemalistische’ vader. Hij schreef (na een boek over Sinti en Roma in Nederland) een adembenemende geschiedenis van de hoop, plannen, tegenstand, strijd en vooral schimmige en vaak niet consistente bureaucratie en politiek over de Westermoskee in Amsterdam.

Zijn verhaal begint met de komst van Turkse gastarbeiders in de jaren 1960, en daarmee in de jaren 1980 de Milli Görüş (= Vaderlandse gedachte) beweging, eerst in Amersfoort. In Amsterdam is Üzayir Kabaktepe, eigenaar van een reisbureau, actief in het jongerenwerk, eerst via een radiozender, vanaf 1989 ook in een Milli Görüş jongerenbeweging, die probeert een (betere) moskee in hun wijk te krijgen. Het kopen van een kerk mislukt en dan wordt het in 1993 een voormalige garage, een groot terrein met loodsen en kantoren. Er moet bodemsanering komen, bestemmingsplannen moeten veranderen, de stadsdeelraad wil echt niet meewerken en stelt allerlei andere locaties voor. De moskee moet kleiner, er moeten woningen op het terrein bijkomen,

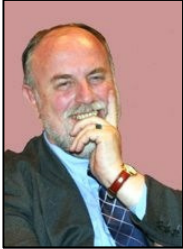
waarvoor (van origine katholieke) woningbouwvereniging Het Oosten al dan niet moet meewerken. Er zijn allerlei strubbelingen binnen Milli Görüş zelf, vooral als de tweede belangrijke persoon, Hacı Karacaer een functie krijgt als voorlichter van Milli Görüş Amsterdam.

Hij spreekt veel over integratie, is bij een herdenking van vervolgte homo's en zo komt een verschil van mening binnen de vereniging zelf aan het licht. Er is ook een 'ingreep' vanuit de leiding van Milli Görüş in Keulen en dan wordt vanaf 2006 Fatih Üçler Dağ de belangrijkste bestuurder. Als Kabaktepe is hij een man die lijkt miljoenen te kunnen toveren, die dan ook ineens kunnen verdwijnen. Een soort Simalabim spel. De grond van de Riva garage was gekocht, maar daarmee het geld ook op (dat blijkt trouwens heel vaak op en tekort te zijn): de grond wordt aan de gemeente verkocht en zo is er wel geld voor de bouw, maar nog geen vergunning. Het wordt een soap met vele ontwikkelingen: tussen 2010-2012 worden de appartementen uiteindelijk door de woningbouwvereniging gebouwd en dan is er in 2013 een veel goedkoper plan, en toch geld genoeg om de moskee te gaan bouwen, die nu aan de buitenzijde gereed is en wellicht einde dit jaar in gebruik zal worden genomen.

Het duizelt je af en toe van de namen en weer nieuwe mensen in het ingewikkelde proces, dat nooit saai wordt en steeds verrassingen heeft. Mag dat wel, dat de gemeente die grond kocht en uitleent? Dat is met kerken vroeger ook wel vaak gebeurd en het meeste recent met voetbalverenigingen die via zulke constructies met hun stadions konden overleven.

De imams en wat er in feite aan gebed, troost, bezinning en discussie over de aard van moslims in de Nederlandse maatschappij gebeurt, dat alles komt minder op de voorgrond. Het gaat meer over de juridische en financiële ontwikkelingen en die zijn ingewikkeld genoeg. Het mooiste en meest spirituele portret is wel dat van Jan Beerenhout

(239-248) een zoekende tiener nadat zijn vader was overleden en zijn moeder alsmaar zei: ‘Wat heb ik misdaan dat God mij zo gestraft werd.’

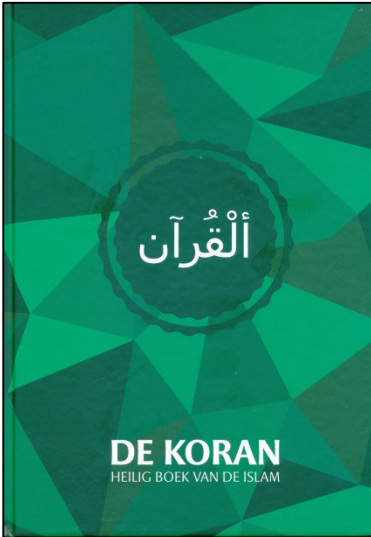
Als 14-jarige ging hij naar allerlei kerken, priesters, dominees, naar een rabbijn en hindoetempel, totdat hij in de Moebarak-moskee van de Haagse Ahmadiyya-moslams heldere antwoorden ontving. Hij werd ambtenaar voor religieuze zaken van de gemeente Amsterdam en zo heeft hij een brugfunctie. Beerenhout figureert nauwelijks in de Milli Görüş zelf. Hij staat in een van de zes ‘oneven hoofdstukken’, die vanaf het begin een parallel-boek vormen over de religieuze ontwikkelingen in Nederland en vooral Amsterdam sinds de Beeldenstorm van 1566. De Joodse synagogen van Amsterdam rond 1660, de komst van Hernhutters in de jaren 1730, de emancipatie van verboden stromingen als de katholieken, remonstranten en doopsgezinden (mooi verhaal over de Krijtbergkerk aan de Singel in Amsterdam, rond 1880), bouw van de Vrije Universiteit en de Katholieke Universiteit Nijmegen. Alsof er rond het Griekse drama van de Westermoskee een koor van commentatoren staat, die het allemaal min of meer in de ontwikkelingen van de langere vaderlandse geschiedenis plaatsen.

Voor Rijken is het moeizame proces rond de Westermoskee een gewoon symptoom van het feit dat de emancipatie van joden, katholieken en moslams plaats vindt ‘door middel van hun religie, waarbij de bouw van kerken, scholen, organisaties en verenigingen een middel was om het einddoel te bereiken.’ (292) Al het gedoe, ruzies, de vele rechtszaken die nog steeds doorlopen, ook zelfs tussen de drie belangrijkste Turkse leiders, horen daar nu eenmaal ook bij. Een boek geschreven met een vlotte pen, humor, zonder cynisme, net zo

mooi als de Westermoskee zelf moet gaan worden. Nu al een waardig monument! – Karel Steenbrink

Eduard Verhoef, *De Koran. Heiligboek van de Islam*, Maartensdijk: Uitgeverij Verhoef, 2015, 319 blz., € 19.90

Er zijn al aardig wat vertalingen van de Koran in Nederland. Klassiek is sinds 1956 die van J. H. Kramers. Beetje ouderwets, plechtige taal van de Statenbijbel. Wel met aardig wat voetnoten en verhelderingen. In 1989 kwam het prachtige werk van Fred Leemhuis, zowel de Arabische tekst als een vertaling in modern Nederlands, zelfs ‘alledaags’ genoemd. Dit is een vertaling zonder voetnoten. Om in één boek te passen zijn het wel kleine letters geworden op volle bladzijden.

Een groep rond Sofjan Siregar was het op punten niet met deze vertaling eens en produceerde in 1996 de Edele Koran, uitgegeven door ICCN, Islamitisch Cultureel Centrum Nederland, Scheldestraat in Den Haag. Meer islamitische vertalingen waren of kwamen beschikbaar: van de Lahore én de Qadian-takken van de Ahmadiyyah beweging. Naast de ‘Kinderkoran’ van Kader Abdullah (sterk verkorte versie, half navertelling) kwam er een belangrijk werk van de IUR, Islamitische Universiteit Rotterdam in 2013, De Levende Koran onder leiding van Özcan Hıdır, Fatif Okumuş en Moesa Hoek. ICCN en IUR hebben er (als alle serieuze vertalingen van moslimzijde), de Arabische tekst bij staan. Nu is er dus nog een vertaling bijgekomen

van Eduard Verhoef, geleerde dominee, die lange tijd de gemeente Maartensdijk bediende. Hij begon vijftien jaar geleden met een doorlopende lezing van koranverzen in de maand Ramadan. Hij vond geen vertaling helder en modern genoeg en maakte daarom zijn eigen vertalingen. Dit is gegroeid tot deze nieuwe vertaling.

Het boek is zonder voetnoten of andere middelen bij de lezing. De inleiding is ook erg summier gehouden. De tekst is wel prettig groot en ruim gedrukt, terwijl het niet zo dure boek wel een stevig gebonden formaat heeft. Verhoef schrijft in de inleiding wel, dat begeleidende noten onmisbaar zijn ‘voor een geschrift uit een ver verleden’. Maar dat zou hem te veel tijd gekost hebben en het moet hiermee eerst maar gebeuren. Toch staan er wel ‘extra verklaringen’ in de ‘vertaling’. Soera 97,1 is bij Leemhuis: Wij hebben hem neergezonden in de nacht van de beslissing. Dat is bij Verhoef geworden: ‘Zie, Wij hebben de Koran in de nacht van de beslissing doen neerdalen’. De mogelijkheid die ooit is voorgesteld om dit te zien als de neerdaling van Jezus als Gods Woord in de kerstnacht, is hier uitgesloten. De Arabische tekst kun je tegenwoordig horen, met weer een andere Nederlandse vertaling op <http://www.dekoraan.nl/>. Maar in druk is deze nieuwe vertaling duidelijk de prettigste om te lezen. En de verschillen in vertaling: 5:48 leest hier “Als God had gewild, had Hij u tot één volk gemaakt. Maar Hij wilde u op de proef stellen met wat Hij u heeft gegeven. Wedijvert in goede werken”. - Karel Steenbrink

Van her en der

In memoriam

Ds. Pleun Reedijk 1925-2015 dialooppionier in Rotterdam

Op donderdag 22 januari namen familieleden, vrienden en oud-collega's afscheid van Ds. Pleun Reedijk in de kapel van de Algemene Begraafplaats Crooswijk in Rotterdam.

Hij werd geboren in een schippersgezin waarvan de vader tijdens de crisisjaren werkeloos werd. Hij trouwde met Adri Barendrecht. Zij kregen een dochter Rachel. Toen hij evangelisatiepredikant werd in een wijk van Rotterdam-Zuid met de hoogste concentratie Turkse

gastarbeiders van het hele land, voelde hij op grond van eigen ervaring aan hoe het voor hen moest zijn om armoede te lijden en aan de marge van de maatschappij te leven. De weg van Pleun Reedijk naar het kerkelijk ambt van predikant was anders dan van de meesten van zijn collega's. Hij was wachtmeester der eerste klasse bij de Marechaussee toen hij zich geroepen voelde predikant te worden. Na toetsing van zijn roeping en van wat in kerkelijk jargon heet zijn "singuliere gaven", deed hij met succes een aantal kerkelijke examens. Hij vroeg geen dispensatie voor Latijn en de bijbelse talen

Hebreeuws en Grieks. Hij legde cum laude examen af in die talen aan de Leidse Onderwijs Instellingen. Hij was veertig toen hij predikant werd.

Na Hoogezand-Sappemeer (1965-1970) volgde de gemeente van Voorschoten. Van 1976 tot zijn emeritaat in 1988 deed hij missionair werk in de oude stadswijk van Katendrecht in Rotterdam-Zuid. Daar volgde hij Ds. W. Struys op (1929-1975) die plotseling was overleden. Struys had zich in korte tijd geliefd gemaakt onder de Turkse arbeidsmigranten. Die plaatsten een rouwadvertentie in het Turks en Nederlands in Trouw. Ook bij het afscheid van Reedijk was de Turkse gemeenschap vertegenwoordigd. Reedijk had van de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk in Zuid toestemming ontvangen voor de Turkse moslims om de Putsepleinkerk te gebruiken voor hun dagelijkse avondgebeden tijdens de vastenmaand in 1977. Deze kerk leende zich daar goed voor omdat de stoelen opzij gezet konden worden. Pas jaren later zouden moslims over hun eigen gebedsruimten kunnen beschikken. Maar de Turkse moslims verschilden van mening over welke imam het gebed mocht leiden. De süleymanli's wilden hun eigen imam, de andere moslims gaven de voorkeur aan de door de ambassade gezonden imam van Diyanet. De süleymanli's kregen de minste stemmen maar konden gelukkig uitwijken naar een voormalige Christelijk Gereformeerde Kerk.

Reedijk kreeg ook met een conflict in de eigen kerk te maken. Een aantal gereformeerden onder leiding van emeritus predikant Dr H.M. Matter protesteerden tegen het gebruik van de kerk door moslims. Ds. Reedijk had het soms moeilijker met zijn gereformeerde achterban dan met zijn nieuwe moslimvrienden. Islamoloog en predikant Dr. Dick Bakker en na hem ondergetekende hielpen Reedijk met lezingen en cursussen de eenheid en de vrede in de eigen kerk te herstellen. De Rotterdamse krant Het Vrije Volk ging over het conflict schrijven en interviewde ook mij. Op mijn verzoek werd de kopij ter

goedkeuring toegezonden. Zo kon maar net voorkomen worden dat de krant met een grote kop kon schrijven: “Gereformeerde kerkenraad wijst verzoek van moslims af”. Bij de journalist had het vooroordeel over gereformeerden het gewonnen van de feiten. Tijdens deze spanningen en conflicten straalde Ds. Pleun Reedijk rust en gezag uit en wist hij duidelijk leiding te geven.

Na een studiereis naar Turkije schreef hij: *Wat zoekt u daar nu? Een andere kijk op Turkije*, Meinema, 1985.

Tijdens zijn contacten met moslims uit Turkije kwam in die periode ook telkens de Armeense tragedie uit 1915 ter sprake omdat Armeniërs in die tijd aanslagen pleegden op Turkse ambassades. Pleun Reedijk ging dit onderwerp grondig bestuderen. Dit resulteerde in de brochure: *De Armeense Kwestie*. Turken vragen onze mening. *Al-lerwegen*, 18e jaargang (1987) no. 3. Hij vroeg mij een inleiding te schrijven. Deze brochure vormde het uitgangspunt voor een aantal gesprekken te beginnen met de Turkse zaakgelastigde in Ankara voor Armeense zaken bij de Raad van Kerken in Amersfoort, daarna in de Armeense Kerk in Amsterdam en bij de Turkse Islamitische Stichting Nederland aan de Javastraat in Den Haag. Aan het laatste gesprek onder leiding van turkoloog Prof. E. J. Zürcher namen tien moslims en tien christenen deel. Omdat van Turkse zijde geen permissie werd ontvangen voor publicatie van de gesprekken, eindigde dit moedige initiatief van Pleun Reedijk in een impasse.

Anderen hebben sedertdien geprobeerd het onderwerp weer te agenderen. Ds. Pleun Reedijk werd door de landelijke Gereformeerde Kerken gevraagd leiding te geven aan de begeleidingscommissie van het project *Ontmoeting met Moslims*. Hij stierf voor zijn 50 jarig ambtsjubileum. Maar hij mocht in 2010 nog wel de promotie aan de V.U. van zijn dochter meemaken over *Roots and Routes, Identity Construction and the Jewish-Christian-Muslim Dialogue*.

Ik herinner me Pleun Reedijk als een fijne collega en als iemand die zich volledig inzet voor de acceptatie van de nieuwe moslim landgenoten. Hij deed dit in nauwe samenwerking met andere lokale kerken, Reedijk was daarin velen tot voorbeeld.

Het afscheid in Rotterdam was interreligieus. Ds Jaap Brederveld leidde de dienst. Zijn dochter Dr. Rachel Reedijk vermeldde dat haar vader in Turken en Marokkanen de vreemdelingen zag waar Jezus over sprak in Matteüs 25. Omdat dochter Dr. Rachel Reedijk overging naar het Joodse geloof sprak zij bij het graf het Hebreeuwse Kaddisj gebed uit. Rabbijn Tamarah Benima zong het *Él Maleê Rachamim*. - Jan Slomp (met dank aan Rachel Reedijk)

Dit gebed luidt als volgt:

God, vol barmhartigheid, Die in de hoogtes woont, geef vaste rust op de vleugels van de Goddelijke Aanwezigheid, te midden van de heiligen, de zuiveren, de glorierijken die schitteren als de lucht, aan de ziel van uw zoon Pleun Reedijk voor wie giften werden gegeven in herinnering aan zijn leven. Daarom zal de Barmhartige zijn leven voor altijd beschermen achter Zijn vleugels en zal zijn leven binden aan het koord van het leven. De Almachtige is zijn erfdeel en hij zal in vrede rusten op deze rustplaats. Amen.

Links naar raden en platforms

Landelijke Raad van Kerken: www.raadvankerken.nl

Lokale raden van kerken <http://www.raadvankerken.nl/?b=118>

Levensbeschouwingen en religies:

- Rotterdam: <http://platformlenr.nl/>
- Rotterdam: <http://www.roravolere.nl/site/nieuws/62>

- Rotterdam: <http://www.conventderkerken.nl/page10/page10.html>
- Amersfoort: <http://amersfoortsplatform.blogspot.nl/>
- Amersfoort: <http://www.kerkpleinamersfoort.nl/org/platform/>
- Delft: <http://www.raadvankerkendelft.nl/activiteiten/deelnames/platform-voor-levensbeschouwing-en-religie-delft/>
- Groningen: <http://platform-groningen.nl/>
- Groningen: <http://www.nieuwwij.nl/wij-land/platform-religie-en-levensbeschouwing-provincie-groningen/>
- Groningen: <http://stadjersvoorcompassie.nl/>
- Hengelo: <http://levensbeschouwingen-hengelo.nl/platform-levensbeschouwing-en-religie-hengelo/>
- Utrecht: <https://utrechtplatformlenr.wordpress.com/>
- Den Haag: <http://www.hrlr.nl/nl/links/>
- Wageningen: <http://www.platformlrwageningen.nl/>
- Den Bosch: <http://www.nieuwwij.nl/wij-land/platform-voor-religie-en-levensbeschouwing-in-s-hertogenbosch/>
- Den Bosch: <http://www.beraadvankerkendenbosch.nl/het-beraad-werkt-mee-aan/platform-voor-religie-en-levensbeschouwing/>
- Kleurrijk Fryslân: <http://www.kleurrijkfryslan.org/wp/>
- Interreligieus Beraad: www.interreligieus.nl/read/ManifestvoorVerdraagzaamheid
- Alkmaar: <http://www.ilpa.nl/>
- Nijmegen: <http://www.rlrnijmegen.nl/>
- Almelo: <http://drimble.nl/bedrijf/nijverdalen/k8148181/stichting-platform-voor-levensbeschouwing-en-religie.html>